

**TIBBIY XIZMATLAR BOZORIDA SUG‘URTA MUNOSABATLARINI
RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-IQTISODIY ASOSLARI****Nusratullayev Bobur Nusratullo o‘g‘li***“O‘zbekinvest” eksport-import sug‘urta kompaniyasi AJ**Sirdaryo viloyat filiali bosh xisobchisi.**Tel: +998 99 998 84 68, e-mail: nbobur@mail.ru*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada tibbiy xizmatlar bozorida sug‘urta munosabatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari, xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotidagi o‘rni hamda sug‘urta mexanizmlarining iqtisodiy samaradorlikka ta‘siri tahlil qilingan. Shuningdek, tibbiy sug‘urta tizimini rivojlantirishning asosiy iqtisodiy yo‘nalishlari ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *tibbiy xizmatlar bozori, tibbiy sug‘urta, xizmat ko‘rsatish iqtisodiyoti, sug‘urta munosabatlari, iqtisodiy mexanizm, sog‘liqni saqlash tizimi.*

Kirish. Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotining muhim segmentlaridan biri tibbiy xizmatlar bozori hisoblanadi. Aholining sog‘liqni saqlash xizmatlariga bo‘lgan talabining ortib borishi tibbiy xizmatlar bozorining iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan tibbiy sug‘urta tizimini rivojlantirish xizmat ko‘rsatish sohasining samaradorligini oshirishda muhim iqtisodiy instrument hisoblanadi.

Tibbiy sug‘urta ijtimoiy farovonlikning muhim jihati bo‘lib, iqtisodiy rivojlanishning umumiy manzarasiga chuqur ta‘sir ko‘rsatadi. Biroq, mavjud tadqiqotlar tibbiy sug‘urta va iqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqlik bo‘yicha yakdil fikrga ega emas va bu o‘zaro bog‘liqlikning kattaligi haqida hech qanday dalil keltirmaydi. Ma‘lumotlarning bu yetishmasligi sog‘liqni saqlash tizimining yuqori sifatli rivojlanishiga jiddiy to‘sqinlik qiladi. [1]

Tibbiy xizmatlar bozorida sug‘urta munosabatlari xizmatlar ishlab chiqaruvchilar, iste‘molchilar va sug‘urta tashkilotlari o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlar tizimini shakllantiradi. Ushbu munosabatlarning samarali tashkil etilishi tibbiy xizmatlar sifatini oshirish va xizmatlar qamrovini kengaytirishga xizmat qiladi.

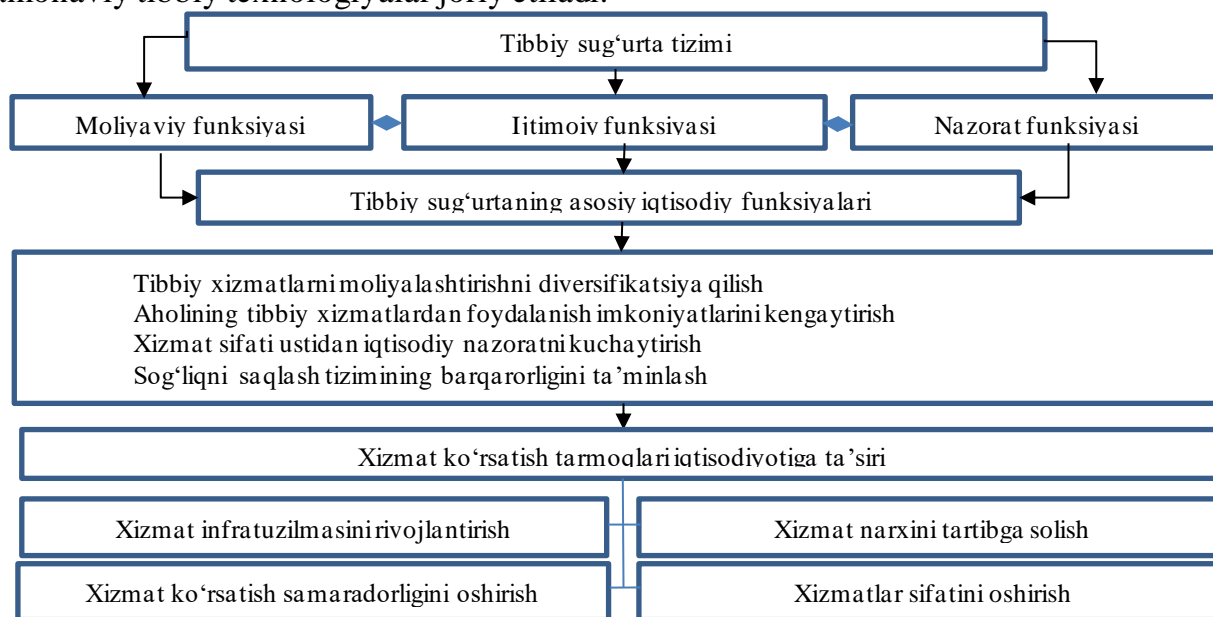
Tibbiy sug‘urta sog‘liqni saqlash tizimida moliyaviy risklarni kamaytirishga xizmat qiluvchi iqtisodiy mexanizm hisoblanadi. Tibbiy sug‘urta orqali tibbiy xizmatlar moliyalashtiriladi hamda xizmatlar bozorida raqobat muhiti shakllanadi.

Mazkur chizmada tibbiy sug‘urtaning asosiy iqtisodiy funksiyalari hamda ularning xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotiga ta‘siri tizimli tarzda aks ettirilgan. Tibbiy sug‘urta tizimi

orqali tibbiy xizmatlarni moliyalashtirish diversifikatsiyalanadi, aholining xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengayadi hamda xizmat sifati ustidan iqtisodiy nazorat kuchayadi. Natijada xizmat ko‘rsatish infratuzilmasi rivojlanadi, xizmat narxlari tartibga solinadi va tibbiy xizmatlar samaradorligi oshadi.

Quyidagi rasm (1-rasm)da tibbiy sug‘urtaning asosiy iqtisodiy funksiyalari hamda ularning xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotiga ta‘siri tizimli tarzda aks ettirilgan. Tibbiy sug‘urta tizimi orqali tibbiy xizmatlarni moliyalashtirish diversifikatsiyalanadi, aholining xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengayadi hamda xizmat sifati ustidan iqtisodiy nazorat kuchayadi. Natijada xizmat ko‘rsatish infratuzilmasi rivojlanadi, xizmat narxlari tartibga solinadi va tibbiy xizmatlar samaradorligi oshadi.

Tibbiy sug‘urta tizimi xizmat ko‘rsatish infratuzilmasining rivojlanishiga turtki beradi. Sug‘urta tizimi orqali tibbiyot muassasalariga qo‘shimcha moliyaviy resurslar jalb qilinadi va zamonaviy tibbiy texnologiyalar joriy etiladi.

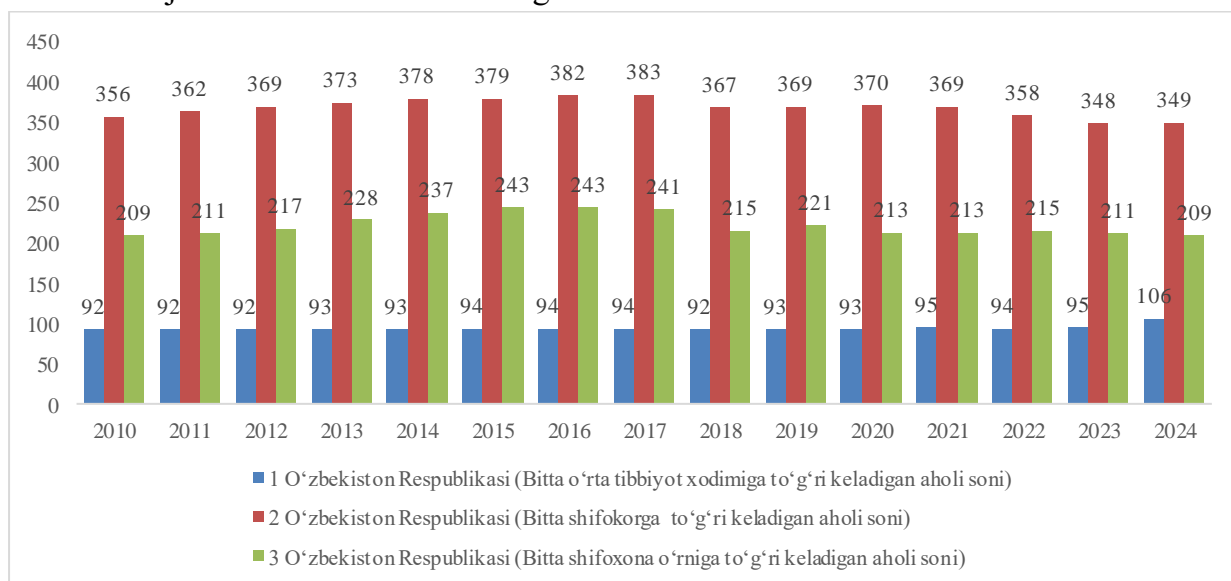
1-rasm. Tibbiy xizmatlar bozorida sug‘urta munosabatlarning xizmat ko‘rsatish tarmoqlari rivojlanishiga iqtisodiy ta‘sir mexanizmi

Bundan tashqari, sug‘urta kompaniyalari tibbiy xizmatlar sifati ustidan nazoratni kuchaytiradi. Bu esa tibbiy xizmatlar sifatining oshishiga olib keladi. Shu bilan birga, sug‘urta tizimi xizmat narxlarini tartibga solish imkonini yaratadi hamda xizmat ko‘rsatish samaradorligini oshiradi. Natijada tibbiy xizmatlar bozori rivojlanadi va sog‘liqni saqlash tizimining iqtisodiy samaradorligi oshadi. Rivojlangan davlatlarda tibbiy sug‘urta tizimi keng rivojlangan. Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlarda tibbiy sug‘urta tizimi sog‘liqni saqlash tizimining asosiy moliyaviy manbasi hisoblanadi.

Germaniyada majburiy tibbiy sug‘urta tizimi joriy etilgan bo‘lib, aholining asosiy qismi sug‘urta tizimi orqali tibbiy xizmatlardan foydalanadi. Yaponiyada esa tibbiy sug‘urta tizimi aholining 100 foizini qamrab olgan. Janubiy Koreyada raqamli sug‘urta tizimi rivojlangan.

Mazkur diagrammada 2010–2024 yillar davomida O‘zbekistonda tibbiy xizmatlar tizimining asosiy ko‘rsatkichlari, jumladan bitta shifokorga, bitta o‘rta tibbiyot xodimiga va bitta shifoxona o‘rniga to‘g‘ri keladigan aholi sonining o‘zgarish dinamikasi aks ettirilgan. Ushbu ko‘rsatkichlar tibbiy xizmatlar bozorida infratuzilma rivojlanish darajasi hamda tibbiy sug‘urta tizimini joriy etish zaruratini baholashda muhim ahamiyatga ega. Bitta shifokorga to‘g‘ri keladigan aholi soni tahlili,

Diagramma ma’lumotlariga ko‘ra, 2010-yilda bitta shifokorga 356 nafar aholi to‘g‘ri kelgan bo‘lsa, 2017-yilga kelib ushbu ko‘rsatkich 383 nafarga yetgan. Bu davrda tibbiy xizmatlarga bo‘lgan talab ortib borayotgani, aholi sonining ko‘payishi hamda shifokorlar sonining nisbatan sekin o‘sishi kuzatilgan. 2018-yildan boshlab ko‘rsatkichning pasayish tendensiyasi kuzatiladi. Jumladan: 2018-yil — 367 nafar 2020-yil — 370 nafar 2022-yil — 358 nafar, 2023-yil — 348 nafar, 2024-yil — 349 nafar. Bu esa so‘nggi yillarda tibbiyot kadrlarini tayyorlash va tibbiyot tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar natijasida shifokorlar soni oshganini ko‘rsatadi.

1-diagramma. O‘zbekistonda tibbiy xizmatlar infratuzilmasi va tibbiyot xodimlari bilan ta’minlanganlik ko‘rsatkichlarining o‘zgarish dinamikasi (2010–2024 yillar) [6]

Shu bilan birga, 2024-yilda ham bitta shifokorga 349 nafar aholi to‘g‘ri kelishi tibbiy xizmatlarga bo‘lgan yuklama hali ham yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Bu esa tibbiy xizmatlar bozorida qo‘shimcha moliyaviy manbalarni jalb qilish, xususan tibbiy sug‘urta tizimini rivojlantirish zarurligini asoslaydi. Bitta o‘rta tibbiyot xodimiga to‘g‘ri keladigan aholi soni

tahlili, Diagrammada o‘rta tibbiyot xodimlariga to‘g‘ri keladigan aholi soni 2010-yilda 92 nafarni tashkil etgan. Ushbu ko‘rsatkich 2015–2017 yillarda 94 nafargacha oshgan bo‘lsa, 2024 yilga kelib 106 nafarga yetgan.

Bu esa quyidagilarni ko‘rsatadi: o‘rta tibbiyot xodimlariga yuklama oshgan, tibbiy xizmatlar hajmi kengaygan, tibbiyot xodimlari yetishmovchiligi yuzaga kelgan, O‘rta tibbiyot xodimlari tibbiy xizmatlar ko‘rsatishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu ko‘rsatkichning oshishi xizmat sifati pasayishi, bemorlarni qabul qilish vaqtining uzayishi hamda tibbiyot xodimlari ish yuklamasining ortishiga olib keladi.

Bu holat tibbiy sug‘urta tizimi orqali: xususiy klinikalar rivojlanishi, yangi tibbiyot markazlari tashkil etilishi, tibbiy xizmatlar hajmining kengayishi, zarurligini ko‘rsatadi. Bitta shifoxona o‘rniga to‘g‘ri keladigan aholi soni tahlili, Diagrammada bitta shifoxona o‘rniga to‘g‘ri keladigan aholi soni 2010-yilda 209 nafarni tashkil etgan bo‘lsa, 2016-yilga kelib 243 nafarga yetgan. Bu davrda tibbiy xizmatlarga bo‘lgan talab ortgani hamda shifoxona o‘rinlari yetarli darajada oshmaganini ko‘rsatadi. 2017-yildan boshlab ushbu ko‘rsatkichning pasayishi kuzatiladi: 2018-yil — 215 nafar, 2019-yil — 221 nafar, 2020-yil — 213 nafar, 2022-yil — 215 nafar, 2024-yil — 209 nafar. Bu esa so‘nggi yillarda tibbiyot infratuzilmasi kengayganini ko‘rsatadi. Shunga qaramasdan, aholining o‘sishi fonida tibbiy xizmatlar infratuzilmasini yanada kengaytirish zarurati saqlanib qolmoqda. Diagrammaning tibbiy sug‘urta mavzusi bilan bog‘liqligi, Mazkur ko‘rsatkichlar quyidagi muammolar mavjudligini ko‘rsatadi: tibbiyot xodimlari yetishmovchiligi, tibbiy xizmatlarga yuqori yuklama, infratuzilma yetarli emasligi, xizmat sifati bilan bog‘liq muammolar, Ushbu muammolarni hal qilishda tibbiy sug‘urta tizimi muhim iqtisodiy mexanizm hisoblanadi. Tibbiy sug‘urta orqali sog‘liqni saqlash tizimiga qo‘shimcha moliyaviy resurslar jalb qilinadi va xususiy sektor rivojlanadi. Natijada: yangi tibbiyot markazlari tashkil etiladi, tibbiyot xodimlari soni oshadi, xizmat sifati yaxshilanadi, tibbiy xizmatlar qamrovi kengayadi.

Diagramma tahliliga ko‘ra quyidagi xulosalar shakllantirildi: Birinchidan, 2010–2017 yillarda tibbiy xizmatlarga yuklama ortgan, bu esa sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish zaruratini yuzaga keltirgan. Ikkinchidan, 2018–2024 yillarda tibbiy xizmatlar infratuzilmasi yaxshilangan bo‘lsa-da, tibbiyot xodimlari bilan ta‘minlanganlik darajasi hali ham yetarli emas. Uchinchidan, o‘rta tibbiyot xodimlariga yuklama oshib borayotgani xizmat ko‘rsatish samaradorligini oshirish zaruratini ko‘rsatadi. To‘rtinchidan, tibbiy xizmatlarga bo‘lgan talabning ortishi tibbiy sug‘urta tizimini rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Beshinchidan, tibbiy sug‘urta tizimini rivojlantirish orqali sog‘liqni saqlash tizimiga investitsiyalarni jalb qilish hamda xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotini rivojlantirish mumkin.

Tibbiy sug'urta kengayishining tibbiy xarajatlar, uzoq umr ko'rish va farovonlikka ta'sirini o'rganamiz, bunda shaxslar o'limni kamaytirish uchun tibbiy xizmatlarni sotib olishadi va tibbiy taraqqiyot foydaga yo'naltirilgan. Tibbiy sug'urta AQSh sog'liqni saqlash xarajatlarining o'sishida katta ulushni tashkil qilishini, shuningdek, tibbiy taraqqiyot sur'atini oshirishini aniqladik. Farovonlik tahlili shuni ko'rsatadiki, tibbiy sug'urta orqali sog'liqni saqlashni subsidiyalash ortiqcha sog'liqni saqlash xarajatlarini keltirib chiqarsa-da, tibbiy taraqqiyot natijasida umr ko'rish davomiyligining oshishi buni qoplashdan ko'ra ko'proq narsani anglatadi [2].

Tibbiy sug'urta tibbiy yordamga arzon narxlarda kirishni ta'minlash va sog'liq va farovonlikni yaxshilash uchun juda muhimdir. U shaxslarga zarur tibbiy yordam uchun o'z cho'ntagidan sarflanadigan xarajatlardan moliyaviy himoyani taqdim etadi va sog'liqni saqlash natijalarining yaxshilanishi, o'lim darajasining pasayishi va unumdorlikning oshishi bilan bog'liq. Federal hukumat va shtatlar tomonidan taqdim etiladigan yoki subsidiyalanadigan tibbiy sug'urta ijtimoiy xavfsizlik tarmog'ining muhim tarkibiy qismi bo'lib xizmat qiladi va kam ta'minlangan shaxslar va keksa yoshdagi kattalar kerakli yordamni arzon va qulay tarzda olishlarini ta'minlaydi. [3]

Umuman olganda, tibbiy xizmatlar bozorida sug'urta munosabatlarini rivojlantirish sog'liqni saqlash tizimining iqtisodiy samaradorligini oshirish, xizmat sifati va tibbiy xizmatlar qamrovini kengaytirishning muhim omili hisoblanadi.

2010–2017 yillarda bitta shifokorga to'g'ri keladigan aholi sonining 356 nafardan 383 nafargacha oshgani tibbiy xizmatlarga bo'lgan talabning ortib borayotganini ko'rsatadi. Bu esa sog'liqni saqlash tizimida yuklama oshganini va qo'shimcha moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish zarurligini asoslaydi. Mazkur holatda tibbiy sug'urta tizimi sog'liqni saqlash sohasiga qo'shimcha moliyaviy resurslarni jalb etishning muhim vositasi hisoblanadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, bitta o'rta tibbiyot xodimiga to'g'ri keladigan aholi soni 2010 yildagi 92 nafardan 2024 yilda 106 nafargacha oshgan. Bu esa tibbiyot xodimlari yetishmovchiligi mavjudligini ko'rsatadi. Mazkur muammo tibbiy xizmatlar sifati pasayishiga hamda xizmat ko'rsatish samaradorligining kamayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, tibbiy sug'urta tizimi orqali xususiy tibbiyot muassasalarini rivojlantirish va yangi ish o'rinlarini yaratish zarur hisoblanadi.

Diagramma ma'lumotlariga ko'ra, bitta shifoxona o'rniga to'g'ri keladigan aholi soni 2010 yildagi 209 nafardan 2016 yilda 243 nafargacha oshgan. Bu esa tibbiy xizmatlar infratuzilmasi yetarli emasligini ko'rsatadi. So'nggi yillarda ushbu ko'rsatkich yaxshilangan bo'lsa-da, aholining o'sishi fonida tibbiy xizmatlar infratuzilmasini kengaytirish zarurati

saqlanib qolmoqda. Bu esa tibbiy sug‘urta tizimini rivojlantirish orqali investitsiyalarni jalb etish zarurligini ko‘rsatadi.

Tibbiy sug‘urta tizimi orqali tibbiy xizmatlarni moliyalashtirish diversifikatsiyalanadi, xizmat sifati ustidan iqtisodiy nazorat kuchayadi hamda xizmat narxlari tartibga solinadi. Natijada xizmat ko‘rsatish infratuzilmasi rivojlanadi va tibbiy xizmatlar samaradorligi oshadi. Bu esa xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreyada tibbiy sug‘urta tizimi sog‘liqni saqlash tizimining asosiy moliyaviy manbasi hisoblanadi. Mazkur tajribalarni O‘zbekistonda qo‘llash orqali sog‘liqni saqlash tizimiga investitsiyalarni jalb qilish, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish hamda tibbiy xizmatlar qamrovini kengaytirish mumkin. Bu esa xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Umuman olganda, tibbiy xizmatlar bozorida sug‘urta munosabatlarini rivojlantirish sog‘liqni saqlash tizimining iqtisodiy samaradorligini oshirish, tibbiy xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirish hamda xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyotini modernizatsiya qilishning muhim yo‘nalishi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Fan C., Li C., Song X. The relationship between health insurance and economic performance: an empirical study based on meta-analysis //Frontiers in Public Health. – 2024. – T. 12. – C. 1365877.
2. Frankovic I., Kuhn M. Health insurance, endogenous medical progress, health expenditure growth, and welfare //Journal of Health Economics. – 2023. – T. 87. – C. 102717.
3. Wang H., Xiang X. Evaluating the effect of health insurance reform on health equity and financial protection for elderly in low-and middle-income countries: evidences from China //Globalization and Health. – 2024. – T. 20. – №. 1. – C. 57.
4. Zhou M. The allocation and utilization efficiency of hospital beds in Sichuan Province, China //Medicine. – 2024. – T. 103. – №. 33. – C. e39329.
5. Zhang H. et al. Efficiency and equity of bed utilization in China’s health institutions: based on the rank-sum ratio method //International journal for equity in health. – 2023. – T. 22. – №. 1. – C. 177.
6. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>